

УДК 371.14.016:2: 378.046

В. В. Дивак,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри відкритих освітніх систем та
інформаційно-комунікаційних
технологій ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти», Київ (Україна)

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИРЕКТОРІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В СИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Одним із пріоритетних напрямків Державної програми економічного і соціального розвитку України є оптимізація обсягів підготовки та перепідготовки кадрів з вищою освітою в контексті інноваційного розвитку національної економіки. В умовах швидкозмінних процесів в економіці, що є наслідком сучасних соціально-економічних перетворень, все більшого значення набуває якісна професійна підготовка керівників освіти. Удосконалення професійної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) є однією із актуальних проблем вищої освіти. До недавнього часу професійну підготовку у системі вищої педагогічної освіти директори ЗНЗ не отримували. Віднедавна педагогічні працівники отримали можливість здобувати вищу професійну освіту за спеціальністю «Управління навчальним закладом». Важливою складовою професійної компетентності директорів ЗНЗ є економічна компетентність. Покращити економічну компетентність директорів загальноосвітніх навчальних закладів можна в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: економічна компетентність, загальноосвітні навчальні заклади, директори шкіл, система відкритої післядипломної освіти.

V.V. Divak,

candidate of pedagogical sciences,
associate professor of the department of
open educational systems and information
and communication technologies of the
University of Management Education,
Kyiv (Ukraine)

**ENHANCEMENT OF ECONOMIC COMPETENCE OF DIRECTORS OF
GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE SYSTEM OF OPEN
POSTAL EDUCATION**

Abstract. One of the priority directions of the State program of economic and social development of Ukraine is to optimize the amount of training and retraining of personnel with higher education in the context of innovative development of the national economy. In the context of rapidly changing processes in the economy, which is a consequence of modern socio-economic change, increasing the importance of quality training of managers of education. Improving the professional competence of principals of secondary schools (GPC) is one of the topical problems of higher education. Until recently, training in the system of higher pedagogical education, Directors of SCHOOLS not received. More recently, educators had the opportunity to obtain higher professional education in the specialty "Management of educational institution". An important component of professional competence of Directors rose is the economic competence. To improve the economic competence of the Directors of secondary schools in the system of postgraduate pedagogical education.

Key words: economic competence, general educational establishments, directors of schools, system of open postgraduate education.

Постановка проблеми. В умовах швидкозмінних процесів в економіці, що є наслідком сучасних соціально-економічних перетворень, все більшого значення набуває якісна професійна підготовка керівників освіти. У Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», у Державній програмі «Освіта. Україна 21 століття», Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі «Вчитель» відображено основні напрями професійного зростання керівників загальноосвітніх навчальних закладів для підвищення конкурентоздатності навчальних закладів на фоні низькотехнологічної освіти і малоефективного управління.

Керівники загальноосвітніх навчальних закладів, гімназій, ліцеїв на сучасному етапі розвитку освіти зацікавлені в отриманні знань з господарських, фінансових та маркетингових питань в освіті, оскільки вони самі стають менеджерами, управляють педагогічною системою школи, її розвитком, організовують і стимулюють професійну діяльність педагогічних працівників, вивчають попит на освітні послуги та забезпечують їх якісне надання, займаються господарською діяльністю, намагаючись дотримуватися відповідності показників роботи навчального закладу державним стандартам загальної середньої освіти, утримувати його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг, мати достатній рівень професійної компетентності.

Неперервний розвиток професійної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів визначається соціальним замовленням на забезпечення професійного управління загальноосвітніми навчальними закладами. До недавнього часу професійну підготовку у системі вищої педагогічної освіти директори ЗНЗ не отримували. Віднедавна педагогічні працівники отримали можливість здобувати вищу професійну освіту за спеціальністю «Управління навчальним закладом». На даний час кількість дипломованих директорів загальноосвітніх навчальних закладів відносно невелика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконалення професійної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів є однією із актуальних проблем, що досліджувалась вченими Л. Ващенко, В. Гуменюк, І. Зязюном, В. Олійником, В. Масловим та ін. [1, 2, 5, 7, 8]

Важливою складовою професійної компетентності директорів ЗНЗ є економічна компетентність. За останні роки до сфери педагогіки увійшли такі економічні поняття, як освітні послуги, якість освіти, конкуренція між навчальними закладами та ін.

Питання економічної підготовки директорів ЗНЗ проаналізовані в роботах Г. Дмитренка, В. Кременя, О. Шпака та ін. Але в цих роботах не в повній мірі відображено зміст, не розкриті складові, не розроблено модель розвитку економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів. [3, 4, 12]

Питання змісту, форм і методів підвищення кваліфікації директорів загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти досліджували В. Олійник, В. Пуцов, Т. Сорочан та ін. [7, 9, 10]

На даний час основними формами підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів у навчальних закладах післядипломної педагогічної освіти є очна, очно-дистанційна і заочна.

Очно-дистанційна форма підвищення кваліфікації має переваги на сучасному етапі розвитку післядипломної педагогічної освіти через можливість проведення тривалого дистанційного етапу навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Основним завданням дистанційного етапу очно-дистанційного навчання є якісне забезпечення та супровід самостійної роботи слухачів з використанням технологій дистанційного навчання.

Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на дистанційному етапі навчання дасть можливість директорам ЗНЗ професійно адаптуватися, успішно розв'язувати складні завдання фінансово-

господарської діяльності та навчально-виховного процесу, свідомо аналізувати та корегувати результати професійної діяльності.

Мета статті: обґрунтувати, розробити технологію розвитку економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у системі відкритої післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шлях до європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність інтенсивних змін в усіх галузях суспільного життя. Ці зміни обумовлені багатьма чинниками, серед яких важливе місце посідають трансформаційні процеси в соціальній сфері та визначення нових цілей в освіті.

З початком ринкових реформ в Україні докорінно трансформується уся система соціально-економічних відносин. Перетворення торкаються не лише матеріально-технічних основ виробництва, організаційних форм господарювання та форм власності, але й освітньої системи, тому що освіта тісно пов'язана з економічною дійсністю і є базою для зміцнення наукового та виробничого потенціалу країни.

Саме тому, крім удосконалення фінансування освіти, важливим є формування ринку освітніх послуг, що має стати невід'ємним елементом національного економічного розвитку.

Реформи української економіки та освіти мають багато подібного. В обох випадках потрібна радикальна перебудова існуючого раніше стану. Ця перебудова ускладнюється браком необхідного досвіду, матеріальних і кадрових ресурсів. Управління загальноосвітніми навчальними закладами є наймасовішим в системі управління освіти і найбільшою мірою повинне врахувати всі фактори впливу на школу, забезпечуючи найважливіші характеристики сучасних перетворень в освіті.

Серед вимог до посади директора ЗНЗ є вимоги економічного змісту: розпоряджатися майном і коштами школи, укладати договори, видавати

фінансові доручення, відкривати банківські рахунки, розпоряджатися кредитами. У сфері компетенції директорів ЗНЗ організація роботи ради школи, педагогічної ради, загальне управління господарською, фінансовою діяльністю, навчально-виховним процесом, забезпечення кадрами.

Переосмислення теорії управління школою, поява нових фінансово-господарських, управлінських функцій, її автономність зумовлюють нові вимоги до підготовки і підвищення кваліфікації директорів ЗНЗ.

Професійна компетентність директорів шкіл, їх готовність до здійснення управлінських функцій повинна враховувати нові економічні умови роботи загальноосвітнього навчального закладу:

- визначати нову стратегію управління навчальним закладом;
- ефективно управляти матеріальними, фінансовими та людськими ресурсами навчального закладу;
- вивчати ринок освітніх послуг, урізноманітнювати форми послуг;
- вивчаючи динаміку споживчого попиту, постійно забезпечувати переваги навчального закладу над іншими навчальними закладами шляхом надання освітніх послуг кращої якості та в більшому обсязі;
- впливати на формування ринку освітніх послуг за допомогою педагогічних і управлінських засобів;
- знати особливості фінансування будівництва житла для педагогічних працівників;
- стимулювати розвиток економічного мислення, формувати економічну культуру вчителів та учнів.

На думку Г. Федорова, виконання вище означених обов'язків потребує від директорів загальноосвітніх навчальних закладів певних професійних якостей: управлінської компетенції; досвіду педагогічної та економічної роботи в школі; уміння ефективного управління фінансово-господарською діяльністю навчального закладу. [11]

Отже, для здійснення ефективного управління загальноосвітніми начальними закладами потрібні директори з достатнім рівнем професійної компетентності.

Питання професійної компетентності директора ЗНЗ, визначення її рівня, співвідношення з рівнем професійної кваліфікації та вдосконаленням професіоналізму досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Л. Калініна, В. Маслов, Г. Федоров та ін. [6, 8, 11]

Поняття «професійна компетентність» у педагогічній науці, на думку В. Маслова, розглядається як сукупність знань і вмінь, що визначають: результативність праці; обсяг навичок виконання завдань професійної діяльності; комплекс знань і професійно значущих якостей особистості; напрям професіоналізації; єдність теоретичної і практичної готовності до праці.[8]

Т. Сорочан наголошує на важливості поєднання професійної культури та професійної самосвідомості, що втілюється у високому рівні професійної компетентності.

Під поняттям професійної компетентності Т. Сорочан розуміє сукупність блоків: професійний управлінський досвід, професійно значущі знання, уміння й особистісні якості, які дозволяють успішно працювати керівником навчального закладу [10].

Аналіз праць вчених Л. Ващенко, В. Маслова, [1, 8] вивчення масового та передового педагогічного досвіду роботи директорів ЗНЗ виявили певний формалізм в управлінській діяльності, що є результатом низької компетенції або небажання зрозуміти необхідність впровадження перспективних педагогічних технологій управління, спрямованих на удосконалення навчально-виховного процесу.

В переліку посадових обов'язків директорів ЗНЗ визначено основні напрямки діяльності директора школи. Це організація освітньої (навчально-виховної) діяльності школи, забезпечення адміністративно-господарської

діяльності школи, збереження і розвиток матеріально-технічної бази, яка включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші цінності, вартість яких відображено у балансі школи.

Загальноосвітній навчальний заклад також згідно з законодавством має право займатись економічною діяльністю: придбавати та орендувати необхідне обладнання та інші матеріальні ресурси, користуватися послугами будь-якого підприємства, установи, організації або фізичної особи, фінансувати за рахунок власних коштів заходи, що сприяють поліпшенню соціально-побутових умов життєдіяльності колективу.

Досліджено, що фінансово-господарська діяльність загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється на основі кошторису закладу.

Кожний кошторис включає в себе дохідну та видаткову частину. Джерелами формування кошторису ЗНЗ є: кошти місцевого бюджету у розмірі, передбаченому нормативами фінансування загальної середньої освіти для забезпечення навчального процесу в обсязі Державного стандарту загальної середньої освіти; кошти, отриманні від надання платних послуг; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, навчально-дослідних ділянок, підсобних господарств, від здачі в оренду приміщень, споруд, обладнання; кредити банків; благодійні внески юридичних і фізичних осіб.

Таким чином, законодавством визначені, по суті, три джерела фінансування школи: бюджетні кошти, власні доходи, благодійні кошти.

Аналізуючи сучасну науково-педагогічну літературу, ми з'ясували, що питання економічної компетентності директорів ЗНЗ предметно не розглядалися. Причинами, які стримують розвиток економічної компетентності директорів ЗНЗ, є: відсутність моделі розвитку економічної компетентності директора ЗНЗ, відсутність у переважній більшості

директорів ЗНЗ спеціальної підготовки до управління економічною діяльністю школи.

Одним з питань розвитку системи загальної середньої освіти України є розробка і запровадження сучасних моделей розвитку економічної компетентності керівників ЗНЗ. Ключову роль у підвищенні економічної компетентності директорів ЗНЗ має відіграти система відкритої післядипломної освіти.

Практика роботи з директорами ЗНЗ, що традиційно склалася в умовах авторитарного суспільства, тривалий час була спрямована на підготовку та підвищення кваліфікації директорів без урахування реального рівня їх професійної компетентності. Питання вивчення рівня економічної компетентності директорів ЗНЗ з метою підвищення управлінської культури системно не досліджувалися.

Оскільки економічна компетентність є важливим соціальним замовленням і, водночас, важливою умовою професійної діяльності директорів загальноосвітніх навчальних закладів, забезпечити ефективність розвитку професіоналізму фахівців з даного напрямку упродовж курсової підготовки можливо шляхом використання певного змісту та організаційної схеми навчання, структуровану у відповідну технологію розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Ефективність технології розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ засобами ІКТ у системі відкритої післядипломної освіти залежить від послідовних етапів її впровадження, тому необхідно здійснити певні методичні заходи, орієнтовані на учасників навчального процесу, науково-педагогічних працівників навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Оскільки впровадження технології розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ засобами ІКТ вимагає використання мережі

Інтернет, мультимедійних технологій, потрібно всім учасникам навчального процесу мати необхідний рівень знань, умінь і навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Для запровадження технології розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ засобами ІКТ у системі підвищення кваліфікації мають бути здійснені основні етапи: діагностико-корекційний, змістовий, технологічний .

Діагностико-корекційний етап.

Основна мета діагностико-корекційного етапу з'ясування реального стану рівня економічної компетентності директорів ЗНЗ, добір змісту форм і методів розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ.

Основні завдання-визначення рівнів економічної компетентності директорів ЗНЗ на вхідному діагностуванні; внесення змін до навчальних програм курсового підвищення кваліфікації директорів ЗНЗ в системі післядипломної педагогічної освіти в залежності від результатів діагностування та потреб слухачів.

Складовою частиною діагностико-корекційного етапу технології розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ засобами ІКТ є два блоки контролю, що являють собою пакети економічних ситуаційних задач, покликаних виявити наявні перед початком занять та набуті у процесі підвищення кваліфікації знання і уміння директорів ЗНЗ. Проблемно-ситуаційні задачі, що пропонуються директорам ЗНЗ, складаються з фінансових, маркетингових та підприємницьких питань. Рівні економічної компетентності : високий, достатній, низький.

Змістовий етап.

Основна мета змістового етапу - введення до навчального плану спеціального навчального курсу «Розвиток економічної компетентності директорів ЗНЗ».

Основні завдання спецкурсу—здобування знань та формування умінь економічного спрямування, визначення джерел фінансування

загальноосвітніх навчальних закладів, вмінням визначати нову економічну стратегію управління загальноосвітнього навчального закладу, ефективного управління матеріальними, фінансовими та людськими ресурсами.

Технологічний етап.

Основна мета технологічного етапу, подальший розвиток економічної компетентності директорів ЗНЗ у дистанційний період засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Основні завдання етапу-введення до навчального процесу розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ мультимедійних технологій, навчання за допомогою хмарних технологій тощо.

На даному етапі навчання має місце технологічна складова розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає використання електронного навчального середовища, електронних енциклопедій-бібліотек, мережі Інтернет, платформи дистанційного навчання.

Так виглядають основні етапи технології розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ у процесі підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Висновки. Необхідні для розвитку економічної компетентності директорів ЗНЗ умови мають забезпечуватися на всіх рівнях управління освіти: на рівні Університету менеджменту освіти НАПН України, закладів післядипломної педагогічної освіти, обласних управлінь освіти і науки, районних (міських) відділів освіти, методичних кабінетів (центрів) та загальноосвітніх навчальних закладів.

Розвиток економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів у системі відкритої післядипломної освіти ефективний при використанні засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

Застосування інформаційних технологій навчання в системі післядипломної педагогічної освіти потребує формування у слухачів курсів

підвищення кваліфікації знань, умінь і навичок з використання інформаційно-комунікаційних технологій в професійній діяльності; розроблення змісту програмних продуктів для управлінської, навчально-виховної діяльності педагогічних працівників; використання прикладних програмних продуктів (в тому числі електронних засобів загального і навчального призначення), електронних підручників у освітньому процесі; створення мультимедійного забезпечення, навчальних електронних матеріалів, інформаційно-тематичних публікацій, презентацій, Web-сайтів; оволодіння сервісними можливостями електронних засобів загального і навчального призначення; опанування користувачами способів управління педагогічними програмними засобами.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : [монографія] / Л. М. Ващенко. – К. : Видавниче об'єднання «Тираж», 2005. – 380 с.
2. Гуменюк В. В. Інформаційне забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гуменюк Віра Василівна. – К., 2001. – 220 с.
3. Дмитренко Г. А. Управління людськими ресурсами: Навчальний посібник, Київ - Херсон: Олді Плюс, 2006.-198 с.
4. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. – Вид. переробл. – / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2010. – 576 с.
5. Зязюн І. А. Технологізація освіти в контексті удосконалення професійного розвитку особистості / І. А. Зязюн // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. – Х., 2002. – Ч. 2. – С. 28–44.

6. Калініна Л. М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : [монографія]/Л. М. Калініна.–К.: Айлант, 2005. – 275 с.
7. Олійник В. Концептуальні засади підготовки педагогічних та керівних кадрів освіти України в сучасних умовах / В. Олійник, Л. Даниленко // Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи. – К. : Логос, 2001. – Вип. 4. – С. 69–78.
8. Маслов В. Психологічна основа моделі компетентності директора школи / В. Маслов // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 1. – С. 12.
9. Пуцов В. І. Теоретичні основи процесу навчання в системі підвищення кваліфікації / В. І. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. – 2001. – № 1. – С. 50–54.
10. Сорочан Т. М. Сучасні технології шкільного менеджменту. Опорний конспект для слухачів курсів підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів : навч. посіб. / Т. М. Сорочан. – Луганськ, СПД Резніков В. С., 2009. – 180 с.
11. Федоров Г. Системний підхід до моделювання управлінської діяльності керівника сучасного навчального закладу / Г. Федоров // Директор школи, ліцею, гімназії.-2006.-№ 6.- С. 75-85.
12. Шпак О. Т. Особливості управління процесом економічної освіти вчителів / О. Т. Шпак // Молодь і ринок. – 2006. – № 1(16). –С.23–32.

Матеріали подано в авторській редакції